

Hvað er umhverfisskýrsla ?

Umhverfismat áætlunar, forsendur þess og niðurstöður, skal setja fram í svokallaðri umhverfisskýrslu. Tilgangur umhverfismatsins er að tryggja að umhverfisáhrif séu metin við gerð skipulagsáætlana í því skyni að draga úr neikvæðum umhverfisáhrifum og tryggja að tekið sé tillit til umhverfissjónarmiða. Tilgangur með gerð umhverfisskýrslu er að gera umhverfisáhrif skipulagstillögunnar sýnileg öllum þeim sem koma að ákvarðanatöku eða kynningu á henni.

Uppbygging og efni umhverfisskýrslu

Tilgangur þessa leiðbeiningablaðs er að leiðbeina um framsetningu umhverfisskýrslu og um leið er það gátlisti til að tryggja að umhverfisskýrslan uppfylli ákvæði 6. gr. laga nr. 105/2006 um umhverfismat áætlana. Aftan við yfirskrift hvers kafla er vísað í viðeigandi staflíði a til j í lagagreininni.

Helstu efnisþættir umhverfisskýrslu eru útskýrðir nánar í þessum leiðbeiningum:

1. Samantekt umhverfismats (j)
2. Yfirlit yfir efni skipulagsáætlunar (a)
3. Tengsl við aðrar áætlanir (a)
4. Upplýsingar um grunnástand umhverfisins (umhverfisaðstæður) (b, c, d)
5. Umhverfisþættir (c)
6. Aðferðir (h)
7. Umhverfismat tillögunnar og valkostir (f)
8. Niðurstaða (f, h)
9. Kynning og samráð (h)
10. Vöktunaráætlun (i)

1. Samantekt umhverfismats (j)

Tilgangur samantektar er að setja fram á auðlæsilegan hátt fyrir almenning meginþætti umhverfismatsins. Þar á að gera grein fyrir helstu þáttum umhverfisskýrslu, s.s. helstu viðfangsefnum og meginniðurstöðum umhverfismatsins, hvaða aðferðum var beitt og hverjir komu að matinu, á hvaða upplýsingum matið byggir, hvert og hvenær skila eigi athugasemdum við áætlunina og umhverfismat hennar. Þegar greinargerð skipulagsáætlunar og umhverfisskýrsla eru aðskilin þá þarf að birta samantektina á uppdrætti eða í greinargerð áætlunarinnar eftir því sem við á.

2. Yfirlit yfir efni skipulagsáætlunar (a)

Í þessum kafla þarf að gera stutta grein fyrir:

- Efni skipulagstillögu, helstu markmiðum og viðfangsefnum
- Almennum upplýsingum um skipulagssvæðið
- Af hverju skipulagsáætlunin fellur undir lög um umhverfismat áætlana

Komi þessar upplýsingar fram í greinargerð skipulagsáætlunar nægir að vísa til þeirra í umhverfisskýrslu.

3. Tengsl við aðrar áætlanir (a)

Í þessum kafla þarf að upplýsa um:

- Tengsl skipulagsins við aðrar skipulagsáætlanir s.s. svæðisskipulag eða skipulag á aðliggjandi svæðum/sveitarfélögum
- Tengsl við aðrar áætlanir sem hafa áhrif á viðkomandi skipulag, t.d. markmið og stefnu ríkisins um grunnnet samgangna í samgönguáætlun, náttúruverndaráætlun þar sem mörkuð er stefna um svæði sem ákveðið hefur verið að friðlýsa eða hættumat vegna ofanflóða sem hefur verið unnið fyrir helstu þéttbýlisstaði sem búa við ofanflóðahættu.
- Annars konar mat sem fer fram samhliða umhverfismatinu, s.s. áhættumat eða mat á umhverfisáhrifum framkvæmda
- Hvort umhverfismat hafi farið fram á öðru áætlanastigi og hvaða áhrif það hafði á skipulagsstillöguna og umhverfismat hennar. Jafnframt getur verið tilefni til að taka fram hvort betur eigi við að fjalla um tiltekin áhrif á síðari stigum áætlanagerðar til að forðast endurtekningar sama mats.
- Framkvæmdir sem háðar eru lögum nr. 106/2000 um mat á umhverfisáhrifum m.s.br. og stöðu þeirra.

Tafla 1. Dæmi um framsetningu á tengslum áætlana í tilviki umhverfismats vegna endurskoðunar aðalskipulags fyrir tiltekið sveitarfélag.

Heiti áætlunar	Viðbrögð við stefnu í tengdum áætlunum
Svæðisskipulag miðhálandi Íslands til 2015	Í svæðisskipulaginu er sett fram stefna um landnotkun á nyrsta hluta sveitarfélagsins sem er útfærð nánar s.s. náttúruverndarsvæði og almenn verndarsvæði. Tillaga að stefnu um samgöngur og þjónustusvæði á hálandinu er í ósamræmi við stefnu svæðisskipulags um fjallvegi og skála og kallar á breytingu á því.
Staðarbyggð: Hættumat vegna ofanflóða	Hættumatið var staðfest eftir að gildandi aðalskipulag var staðfest. Gerð er grein fyrir hættumatinu í greinargerð aðalskipulagsins og jafnáhættulínur birtar á uppdrætti. Hættumatið hefur þau áhrif að stefna gildandi aðalskipulags um íbúðarbyggð í nyrsta hluta þéttbýlisins er felld niður auk þess sem lóðum fyrir fjölbýlishús á hættusvæði B er breytt í lóðir fyrir einbýlishús og þeim settir skilmálar um styrkingar m.t.t. ástreymsþrýstings
Samgönguáætlun 2002-2017 og Vegalög nr. 80/2007	Samgönguáætlun felur í sér skilgreiningu á gunnneti samgangna. Stefna um færslu á þjóðvegi yfir Staðarfljót er ekki í samgönguáætlun. Ný lega er ákveðin í samráði við Vegagerðina og verður hún tekin upp við næstu endurskoðun vegaáætlunar. Ný lega þjóðvegur er háð lögum um mat á umhverfisáhrifum framkvæmda.
Aðalskipulag Staðarhrepps 2006-2018	Aðalskipulag fyrir gamla Staðarhrepp sem nú er orðinn hluti af stærra sveitarfélagi. Gamla aðalskiplagið fellur niður og almenn stefna um landnotkun er endurskoðuð en stefna og markmið um hverfisverndar-, náttúruverndar- og þjóðminjaverndarsvæði er nánar útfærð. Flugvöllur er felldur burt þar sem forsendur hafa breyst með nýjum vegi.

4. Upplýsingar um grunnástand umhverfis (b, c, d)

Í þessum kafla á að fjalla um grunnástand umhverfisins eins og það er við upphaf skipulagsgerðarinnar og lýsa umhverfisaðstæðum á skipulagssvæðinu, s.s. náttúrufari, byggð, samfélagi og efnahag. Upplýsingar um núverandi ástand umhverfis eru nauðsynlegar svo hægt sé að spá fyrir um líklegar breytingar í umhverfinu við framfylgd áætlunarinnar. Upplýsingar um grunnástand umhverfis eru auk þess forsendur fyrir vöktun. Greining á umhverfisaðstæðum getur falið í sér að kortlagningu eftirfarandi atriða:

- Svæði sem njóta verndar eða hafa náttúruverndargildi s.s. friðlýst svæði, svæði á náttúruverndaráætlun, hverfisverndarsvæði, svæði á náttúruminjasrá, strandsvæði, vatnsverndarsvæði, mikilvæg búsvæði dýra og plantna
- Önnur umhverfisleg verðmæti s.s. landslag og mikilvæg útivistarsvæði, sérstakar jarðmyndanir, fornleifar, byggingar með verndargildi og aðrar menningarminjar
- Landnotkun innan skipulagssvæðisins
- Innviðir s.s. stofnanir, veitur og samgöngur
- Umhverfisvandamál s.s. jarðvegsrof, hækkun sjávar, mengandi starfsemi og náttúruvá
- Samfélag s.s. mannfjöldaþróun og íbúasamsetning
- Hagrænir þættir s.s. atvinnulíf og önnur efnahagsleg þróun, félagslegt jafnvægi

Dæmi um mat á áhrifum á umhverfisþáttinn samfélag: Ef líklegt er talið að umhverfisþátturinn samfélag verði fyrir áhrifum vegna breytinga á fjölda starfa/samsetningu þarf að setja fram upplýsingar um núverandi fjölda starfa. Matið felst í því að spá fyrir um hvaða áhrif áætlunin er talin hafa á fjölda starfa og hvort áhrifin séu talið hafa jákvæð eða neikvæð áhrif á samfélagið, s.s. félagslega samsetningu, fjölbreytni starfa eða á aðra atvinnustarfsemi á staðar- eða svæðisvísu. Í forsenduhluta aðalskipulagsáætlunar má finna grunnupplýsingar sem nýst geta í umhverfismati.

Umhverfisvísir er mælikvarði sem segir til um ástand tiltekins umhverfisþátts og er unnt að nota umhverfisvísa til að mæla ofangreindar breytingar auk þess að nýtast við vöktun ef niðurstöður matsins leiða til verulegra umhverfisáhrifa.

Tafla 2. Dæmi um umhverfisvísa

Umhverfisþættir	Umhverfisvísar
Loft	Styrkur NO ₂ í andrúmslofti, Styrkur O ₂ í andrúmslofti Styrkur SO ₂ í andrúmslofti Magn svifryks í andrúmslofti
Samfélag	Íbúafjöldi/ Íbúaþróun Samsetning íbúa (kyn, aldur) Fjöldi starfa Aðgengi
Jarðmyndanir og vistkerfi	Stærð mýra og flóa Stærð og gerð eldhrauns Stærð upprunalegs birkiskógar
Eignir	Fjöldi íbúða sem verða fyrir beinum áhrifum Verðgildi fasteigna
Heilbrigði manna (heilsa og öryggi)	Slysatíðni Lýðheilsa

5. Umhverfisþættir (c)

Í matslýsingu hefur verið gerð grein fyrir umfangi og áherslum matsins og afstaða tekin til þess hvaða umhverfisþætti skuli skoða.

Í umhverfisskýrslu þarf að gera grein fyrir niðurstöðu mats á áhrifum áætlunarinnar á skilgreinda umhverfisþætti. Skýra þarf af hverju talið er líklegt að viðkomandi umhverfisþáttur verði fyrir áhrifum og af hverju öðrum umhverfisþáttum er sleppt. Gera þarf grein fyrir því hvort upphaflegar áherslur hafi breyst eða umhverfismatið hafi leitt í ljós að áætlunin hafi áhrif á aðra umhverfisþætti en gert var ráð fyrir í matslýsingu.

Áhersla skal lögð á umhverfisþætti sem áætlunin hefur veruleg áhrif á innan sem utan skipulagssvæðisins, jákvæð sem neikvæð.

Tafla 3. Hvaða umhverfisþættir voru metnir og af hverju

Umhverfisþáttur	Metinn	Ekki þörf á að meta	Skýring
Samfélag	X		Texti til skýringar/rökstuðningur
Heilbrigði manna	X		
Fuglar	X		
Gróður	X		
Líffræðilegur fjölbr.	X		
Grunnvatn		X	

Jarðvegur		X	
-----------	--	---	--

6. Aðferðir / Lýsing á hvernig matið fór fram (h)

Í umhverfisskýrslu þarf að koma fram lýsing á hvernig matið fór fram, þ.e. hverjir komu að því að greina áhrifin og hvaða aðferðum var beitt.

Í kafla 3 í leiðbeiningum Skipulagsstofnunar um umhverfismat áætlana er fjallað nánar um ýmsar aðferðir sem hægt er að beita við greiningu og mat.

7. Umhverfismat tillögunnar og valkostir (f)

Umhverfismat áætlunar felst í því að spá fyrir um hvaða breytingar eru líklegar að verði á umhverfinu með tilkomu áætlunarinnar með hliðsjón af umhverfisverndarmarkmiðum og/eða umhverfisvísnum, sjá 4. kafla um grunnástand. Það á að vera efni þessa kafla og er hann því einn mikilvægasti kafli umhverfisskýrslunnar. Þá þarf enn fremur að leggja mat á líkleg veruleg umhverfisáhrif raunhæfra valkosta við áætlunina.

Kjarni umhverfismatsins er að leggja mat á einkenni (líkur, tíðni og varanleika) og vægi (jákvæð, neikvæð) þessara umhverfisbreytinga/áhrifa og upplýsa hvernig unnt er að koma í veg fyrir eða draga úr verulegum neikvæðum umhverfisáhrifum.

Lýsa þarf og setja fram með skýrum hætti greiningu á einkennum umhverfisáhrifa. Þ.e. hvort áhrif séu líkleg, nái yfir lítið svæði eða stórt, vari skamman eða langan tíma, verði afturkræf eða óafturkræf eða hvort óvissa sé um áhrifin. Jafnframt þarf að koma fram hvort áhrifin séu talin verða bein eða óbein og hvort markmið eða valkostir séu líklegir til að valda samlegðaráhrifum með öðrum markmiðum/valkostum. Þá þarf að gera grein fyrir hvaða umhverfisviðmið í stefnuskjölum stjórnvalda (lögum, reglugerðum) voru lögð til grundvallar matinu. Dæmi um slík viðmið gætu verið eftirfarandi:

- Velferð til framtíðar: Í kafla 7 um Vernd lífríkis Íslands er sett fram eftirfarandi markmið „Forðast verði eins og kostur er að skerða frekar votlendi, birkiskóga og önnur lykilvistkerfi Íslands.
- Þjóðminjalög: 10. gr. „Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins.”
- Reglugerð um hávaða: Viðmiðunargildi og leiðbeiningargildi fyrir hljóðstig í og við íbúðarhúsnæði.

Á grundvelli ofangreindra einkenna og samræmis við umhverfisverndarmarkmið þarf að leggja mat á vægi áhrifa sem áætlunin er talin hafa á tiltekinn umhverfispátt, þ.e. hvort áhrifin eru verulega eða óverulega jákvæð eða neikvæð. Með samanburði valkosta gefst tækifæri til að draga úr neikvæðum áhrifum

viðkomandi áætlunar, með því að velja þann kost sem veldur minni neikvæðum umhverfisáhrifum en framfylgir leiðarljósi og meginstefnu stjórnvalda með fullnægjandi hætti.

Í töflu 4 hér að neðan er dæmi um mat á markmiði áætlunar um nýtt íbúðarhverfi og nýja vegtengingu. Umhverfispátturinn sem lagt er mat á er heilsa manna með hliðsjón af stefnu viðkomandi sveitarfélags um samgöngur (umhverfisviðmið):

Tafla 4. Mat lagt á markmið áætlunar

Nýtt íbúðarhverfi (þétting byggðar) og ný vegtenging		Umhverfisáhrif (neikvæð -, jákvæð +, háð útfærslu -/+, óvissa ?)				Skýringar og tillögur að breytingum á stefnu (mótvægisaðgerðum)
		-	+	-/+	?	
Umhverfispáttur: Heilsa manna						
Umhverfisviðmið	Draga úr neikvæðum áhrifum umferðar á heilsu	X				Aukin umferð mun valda meiri staðbundinni loftmengun. Áhrifin eru þó talin óverulega neikvæð þar sem aukningin er talin vera minni en 1% af núverandi útblæstri frá umferð á svæðinu.
	Efla hjólreiðar, umferð gangandi vegfarenda og almennings-samgöngur			X		Getur haft veruleg neikvæð staðbundin áhrif. Það er þó háð útfærslu í skipulagi og framkvæmd. Lagt er til að aðstaða fyrir hjólandi og gangandi ásamt almennings-samgöngum verði tryggð á svæðinu, áður en bygging íbúðarhúsnæðis hefst.
	Draga úr hljóðmengun frá umferð í íbúðarbyggð		X			Veruleg jákvæð staðbundin áhrif, þar sem ný vegtenging mun létta umferð af nærliggjandi götum. Ástæða er til að skoða hvort beita eigi aðgerðum á nærliggjandi götum til að tryggja að þessi áhrif vari áfram.

Mikilvægt er að matið sé sett fram með skýrum og trúverðugum hætti og að niðurstöður um mat á vægi áhrifa skipulagsáætlunarinnar á mismunandi umhverfispætti séu vel rökstuddar. Við mat á vægi áhrifa er hægt að byggja á 10. gr. laga um umhverfismat áætlana.

Venslatöflur og gátlistar eru hjálplegar aðferðir til að flokka og skrá upplýsingar, fá yfirsýn og gera matið markvissara. Þegar slíkum aðferðum er beitt við matið þarf að birta viðeigandi textaskýringar með tölunum. Ef um margar töflur er að ræða má setja þær í viðauka eða í sérstöku hefti. Minnt er þó á að markmið umhverfismatsins er ekki gerð venslataflna heldur að tryggja að tekið sé tillit til umhverfissjónarmiða við mótun skipulags.

Ef það er engu að síður niðurstaða matsins að tiltekin markmið/stefna séu líkleg til að hafa veruleg neikvæð áhrif á tiltekna umhverfispætti þarf í umhverfisskýrslunni að gera grein fyrir aðgerðum sem koma í veg fyrir, draga úr eða bæta fyrir áhrifin.

Ef slíkar aðgerðir eru ekki fyrir hendi, þarf að skoða hvort ávinningur af markmiðum/stefnu er það mikill að hann yfirvinni neikvæð áhrif hennar. Ef það er niðurstaðan, þarf að fjalla um það og rökstyðja. Ef ávinningur af markmiði/stefnu er ekki talinn yfirvinna neikvæð áhrif, er tilefni til að skoða hvort breyta skuli eða fella burt markmið/stefnu til að koma í veg fyrir að áætlunin hafi í för með sér veruleg neikvæð umhverfisáhrif. Í töflu 5 er dæmi um hvernig bera má saman samræmi markmiðs/stefnu um nýtt íbúðarhverfi í drögum að tillögu að áætlun og umhverfisverndarmarkmið sem eiga við skipulagssvæðið.

Tafla 5. Mat á samræmi áætlunar við umhverfisverndarmarkmið stjórnvalda

Umhverfisverndarmarkmið	Nýtt íbúðarhverfi	Viðbrögð
Í 37. gr. náttúruverndarlaga segir að eldhraun skuli njóta sérstakrar verndar og forðast skuli röskun þeirra eins og kostur er	Samræmist ekki þar sem veltenging skerðir hrauntungu	Athuga með að finna nýja aðkomuleið
Úr umhverfisstefnu sveitarfélagsins: “ <i>Takmarka röskun á hraunum á nýbyggingarsvæðum og vernda merkar jarðmyndanir innan byggðarinnar</i> ”.	Samræmist ekki	Athuga með að finna nýja aðkomuleið
Markmið úr svæðisskipulagi: Ný íbúðarhverfi séu skipulögð í beinum tengslum við núverandi byggð	Samræmist þar sem fyrirhugað íbúðarhverfi er í jaðri núverandi byggðar	Gera áfram ráð fyrir staðsetningu hverfisins en skoða nýja tengingarmöguleika

8. Niðurstaða (f, h)

Í þessum kafla er birt niðurstaða umhverfismats skipulagstillögunnar eins og hún verður auglýst. Um er að ræða helstu niðurstöður úr umhverfismatinu, hvaða valkostir voru skoðaðir og hvaða markmið eða framkvæmdaráform eru talin líkleg til að valda verulegum umhverfisáhrifum og á hvaða umhverfisþætti. Gera verður grein fyrir hvernig brugðist er við verulegum neikvæðum umhverfisáhrifum, s.s. með aðgerðum til að koma í veg fyrir eða draga úr áhrifum eða breytingu á stefnu eða útfærslu. Jafnframt þarf að koma fram hvernig tekið hefur verið tillit til umhverfisverndarmarkmiða og annarra umhverfissjónarmiða. Athygli er vakin á að niðurstöðukafla getur verið undirstaða í gerð greinargerðar samkvæmt 9. gr. laga um umhverfismat áætlana. Í þeirri greinargerð þarf að koma fram hvernig umhverfissjónarmið hafa verið felld inn í áætlunina og hvernig höfð hefur verið hliðsjón af umhverfisskýrslu og athugasemdum sem bárust á kynningartíma við tillögu og umhverfisskýrslu og rökstuðningur fyrir endanlegri áætlun, í ljósi þeirra valkosta sem skoðaðir voru.

9. Kynning og samráð (h)

Í þessum kafla er greint frá kynningu og samráði sem farið hefur fram í ferlinu, við hverja hefur verið haft samráð á mismunandi stigum matsferlisins og hver afrakstur samráðs hefur verið, þ.e. hverjar eru helstu ábendingar og upplýsingar sem fengist hafa frá samráðsaðilum. Gera má grein fyrir þessu í greinargerð með skipulagsáætlun.

10. Vöktunaráætlun (i)

Ef niðurstaða matsins leiðir í ljós að framkvæmd áætlunarinnar muni líklega hafa veruleg áhrif á tiltekna umhverfispætti þarf að birta vöktunaráætlun í umhverfisskýrslu þar sem fram kemur eftirfarandi:

- Hvað þarf að vakta og hversu oft.
- Hvers konar upplýsinga er þörf vegna vöktunar.
- Hvaða vöktunarupplýsingar eru til og hvar eru þær aðgengilegar.
- Hvort afla þarf frekari upplýsinga.
- Viðbragðsáætlun ef vöktun leiðir í ljós veruleg neikvæð umhverfisáhrif.
- Hver er ábyrgur fyrir vöktun og hvernig verða niðurstöður vöktunar nýttar.